

Hakîm Ata'nın Ahir Zaman Kitabı

Araş. Gör. Münevver TEKCAN*

Özet: XII. ve XIII. yüzyıllarda Orta Asya'da ve Türkistan'da Yesevîlik geleneğinin kurulmasında ve yayılmasında önemli yeri olan Süleyman Hakîm Ata, Ahmed Yesevî'nin üçüncü ve Türkler arasında en çok tanınan halifesidir. Daha çok Harezmi bölgesinde faaliyet gösteren Süleyman Hakîm Ata'nın eserlerinden biri de *Âhir Zamân Kitâbı*'dir. Bu yazıda, eserin değişik nüshaları karşılaştırılarak transkripsiyonlu metni, nüsha farkları, gramer dizini ve sözlüğü verildi.

Anahtar Kelimeler: Yesevîlik, Süleyman Hakîm Ata, *Âhir Zamân Kitâbı*.

Giriş

Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın yetiştirdiği Süleyman Hakîm Ata (ö. 582/1186-87), Ahmed Yesevî'nin (ö. 562/1166-67) üçüncü ve Türkler arasında en çok tanınan halifesidir. Doğum yeri ve tarihine dair kaynaklarda kesin bilgiler bulunmamaktadır. Onun daha ziyade mankabelere dayanan efsanevî bir hayatı olmuştur. Süleyman Hakîm Ata'nın hayatı ve eserleri ile ilgili olarak değişik kaynaklarda bilgiler yer almaktadır. Geniş bilgi için bk. Buhârî: vr. 97^b-98^a; Okuyucu: 1995-26, 46, 55; Lâhürî: 1312/1984- 534; Köprülü: 1981-88, 95; Eraslan: 1996-348; Hofman: 1969-227, 234; Hakkul: 1991; DeWeese: 2000-573, 574).

Ahmed Yesevî'nin hikmetleri tarzında yazdığı manzumeleriyle Orta Asya'da ve Türkistan'da hikmet geleneğinin yayılmasında, geliştirilmesinde etkili olan Süleyman Hakîm Ata'nın bilinen eserleri şunlardır: *Bakırgan Kitâbı*, *Divân-ı Hikmet* tarzında dinî-sofiyane şiirleri içine alan değişik Yesevî şairlerinin de şiirlerinin yer aldığı bir eserdir. Geniş bilgi için bk. Hakkul: 1991; Tekcan: 1997. *Kıssa-i Hazret-i İmâm-ı A'zam*, *Yarım Alma Kitâbı* adıyla da bilinmektedir, bk. Tekcan 2003: 121-168. *Hazret-i Meryem Kitâbı*, Hazret-i Meryem'in ölümünü konu alan manzum bir risaledir. *Vefât-nâme-i Bibi Meryem* adıyla da bilinen bu eser, tarafımdan yayına hazırlanmıştır.

* Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi / KOCAELİ muneverturkan@hotmail.com

Çalışmamıza konu olan *Āhir Zamān Kitābı*, *Takı ‘Aceb’* (Hofman: 1969-227, 231) ve *Kıyāmet-nāme*² adlarıyla da bilinmektedir. Eser, H. 1166, M. 1752/53 tarihlerinde istinsah edilmiştir (Hofman: 1969- 231). Bu nüshayı elde etmemiz mümkün olmadı. Ancak *Dīvān-ı Hikmet*’in İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan nüshasında bu eser, başlıksız bir manzume olarak yer almaktadır, İÜ TY 1260: 88^b- 92^b vr.

Āhir Zamān Kitābı ilk baskısı 1847’de olmak üzere farklı tarihlerde Kazan’da basılmıştır. E. A. Malov, *Āhir Zamān Kitābı*’nı 1847 ve 1860 Kazan baskılarını karşılaştırarak nüsha farklarını vermiş ve eseri Hristiyanlık inancı açısından tenkit ederek Rusça çevirisiyle yayımlamıştır. bk. Malov: 1897-1, 27.

Yesevîlik geleneğinde yazılmış hikmetler, yazılı edebiyata olduğu kadar sözlü geleneğe de ait olduklarından zamanla bu eserlerde yayıldıkları sahaya göre değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu manzumelerin yazıldığı sahanın ve müstensihin dil özelliklerini yansıtmaları da gözönüne alındığında iki nüsha arasındaki farkların oldukça fazla olduğu görülmür. Ayrıca metnin farklı nüshalarında yer alan dörtlüklerin sıra ve sayı bakımından da farklılıkları bulunmaktadır. Her iki nüshada da kapalı /e/Arıp harfli metinlerde yazılmış ya da yazılmamış olsun metnin transkripsiyonunda gösterildi. Hazırladığımız metnin ele aldığımız nüshalarında da ses, şekil ve kelime farklılıklarının dipnotta gösterilemeyecek kadar çok olması sebebiyle İstanbul Üniversitesi nüshası ile Kazan baskısının³ transkripsiyonlu metinleri ayrı ayrı verildi. E. A. Malov neşri ile 1907 Kazan baskısı karşılaştırılarak iki basma nüshanın farkları dipnotta gösterildi. Metinlerin tam bir gramer dizini verildi.

Şimdiye kadar eserin vezni, kaynaklarda *Arız’un hecez bahri* olarak ifade edilmişse de eser 12’li hece vezniyle yazılmıştır, bk. Hofman: 1969- 231; Arat: 1993-103. Metinde vezin bozuklukları mümkün olduğunca tamamlanarak [] içinde yazıldı. Bu aksaklıkların bir bölümü de dipnotlarda belirtildi.

Konusu, kıyamet gününün alâmetleri, kıyamet günü hakkında Müslümanlar arasında yayılmış inançlar olan eserde, gelecekte vuku bulacak bazı olayların kesin tarihlerinin verilmesi, bu bilgileri kabul edenlerle hurafe olarak bakanların

¹ Kazan Devlet Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümünde Nr. 2671 “Kul Süleyman’ın Takı Gacep Poeması” olarak kayıtlı olan eseri elde etmek şimdilik mümkün olmadı.

² T. S. Abuladze, Dr. Iluriadze, *Türkçe Yazmalar Kataloğu*, 2004 Tbilisi, s.142. Bu nüshayı da görmemiz şimdilik mümkün olmadı.

³ *Āhir Zamān*, Kazan 1907.

arasında XIX. yüzyılda büyük tartışmaların çıkmasına yol açmıştır (Arat: 1993-103). Eserdeki olayların tasvirine, canlandırılmasına bakıldığında şairin zengin bir hayal gücüne sahip olduğu görülmektedir. Peygamber'in, ümmetinin günahlarını affettirmek için durmadan didinmesi, Allah'ın müslümanlara cenneti vaat ettikten sonra insanların ferahlık duyması, canlı tasvirlerle dile getirilmiştir. Deccal'ın, Dabbetü'l-arz'ın ortaya çıkması, Hz. Âdem'le Hz. Muhammed'in oğul-baba olarak bir araya gelmeleri ve Hz. Peygamberin öbür dünyada ümmetinin günahlarını affettirmek için yalvarıp yakarması konu edilmektedir.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

bk.: bakınız.

c.: cilt.

Elr.: ENCYLOPAEDIA IRANICA

Far.: Farsça

H.: Hicrî.

IOAIE: İzvestiya Obşçestva Arheologii, istorii i etnografii pri İmperatorskom Kazanskom Üniversitete, Kazan.

İÜ: İstanbul Üniversitesi.

K1: *Âhir Zamân Kitâbı*, Kazan 1897, *Kniga o poslednem vremeni (İli o koçine mira)*", *IOAIE*, T. 14 Kazan.

K2: *Âhir Zamân*, Kazan 1907: Özbekistan Fenler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Namındaki Şarkşinaslık Enstitüsü Taş Basmalar Bölümü Envanter Numarası: 18948

k.a.: kişi adı.

Ktp.: Kütüphanesi.

M.: Milâdî.

nr.: numara.

ö.: ölümü.

S.: sayı.

s.: sayfa.

vr.: varak.

y.a.: yer adı.

I. İÜ NÜSHASI

1

88b Yérni néçük yarattı kökni hemân¹
Aynı néçük yaratdı künni hemân

II. KAZAN BASKISI

K21 Yérni nétek yarattı érse kökni hemân¹
Aynı nétek yarattı érse künni hemân

I

1 Bu dörtlükte 1. ve 2. mısraların vezni bozuk.

2 Bu mısraın vezni bozuk.

II

1 Bu dörtlükte 1. ve 2. mısraların vezni bozuk

Enbiyâ resüllerni ayıtsam tamâm
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
2
Zamâne âhirî[î] bolsa néler bolğay
‘Âlimler çağır içi[ben] zinâ kılğay tolğay
Dünyâğa [hem] türlük türlük belâ tolğay
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
3
[OI] ér hatun harâbâtda çağır içkey
Bilip turup bilmes yanlıg işler kılğay
Dünyâ içre mên-mên téyü kögsin
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
4
Allâh téyü Hâk yâdını yâd kılmağay
‘Âlimler ‘ilmin eşitip yalğan tégey
Başığa [ol] ecel oqın kélmes bilgey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
5
Mesâcid, mihrâb medrese qurup qalğay
Pehrîzlik érenlerdin hiç qalmağay
Zâlimler mazlûmlarğa [hiç] dâd bérmegey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
6
Seyyid-i sâdât ‘âlimler çağır içkey
Helâl koyup harâm işke harîş bolğay
Hâk te‘âlâ belâ kamuğın tamâm açğay²
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar
7
Ne şad kavmi eger kélse néler bolğay
Köp hatunlar élerige harâm bolğay
89a İslâm bilmes bed-baht la‘în helâl dégey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

Enbiyâ mürsellerni ayıtsam tamâm
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
2
Zamâne âhirî bolsa néler bolğay
Dünyâğa [hem] türlük türlük belâ
‘Âlimler çağır içi[ben] zinâ kılğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
3
[OI] seyyid-zâde ‘âlimler çağır içkey
Helâl koyup harâm işke harîş bolğay
K23 Hâk te‘âlâ belâ kapuğın tamâm kerğey açğay²
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
4
[OI] bahtlılar harâm birle harîş bolğay
Köp hatunlar élerine harâm bolğay
[OI] İslâm bilmez bed-bahtlar şâd-mân bolğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
5
Zamâne âhirî bolsa ‘âlimler azğay³
Mü‘minlerniñ oğlı kızı yesir bolğay
Kâfirler uftanmayın mên-mên tégey
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
6
[OI] Deccâl mel‘ün çıkuban Rüm’ğa varğay
Mehdî çıqdı déyü Deccâl’ğa haber bolğay
Seksen miñ ceñüd pîri [anda] cem‘bolğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
7
K24 Deccâl mel‘ün Hırasân’ğa sefer kılğay
[OI] İslâm bilmez bed-bahtlar şâd-mân bolğay
Mehdî barup Bağdâd tapa uruş kılğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

² Bu mısraın vezni bozuk.

³ mü‘min مومين şeklinde yazılmıştır.

K2

⁴ şehirlerde vezin gereği şehirlerde okundu.

³ Bu mısraın vezni bozuk// yesir: yesir K2

⁴ çıkup: çıkup K1//ravzasığa: ravzasığa

<p>8 Zamāne aḥīr[ī] bolsa néler bolğay Mü'minlerniñ³ esīr oğul kıızı bolğay Kāfirlerini ölmeyin bendem degey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>9 Toğuz yüz toqsan dörd[d]e [ol] deccāl kélgey Uşal mel'ün Teñri-mén dép da'vā kılğay Uluğ kiçik şehirlerde⁴ väveş bolğay Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>10 [OI] deccāl mel'ün çıkıban Rüm'ge kélgey Miskīn cehūd [u] tersā [anda] cem' bolğay İmām Mehdī çıktı dip deccāl haber bergey⁴ K25 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>11 Deccāl mel'ün Ḥorāsan'ğa sefer kılğay İslām bilmes bedbaht la'īn şād-mān bolğay [OI] müselmānlar Mehdī⁵ dében cem' bolğay Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>12 İmām-ı Mehdī Bağdād'da uruş kılğay Kün tutulup türlük қaranğuluk bolğay Muḥammed'niñ ümmetleri⁶ feryād kılğay Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>13 İmām Mehdī Mekke sarı sefer kılğay [OI] ravzadın avāz çıkqay 'İsā degey Muḥammed[niñ] ravzāsına yüzün sürtkey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar</p> <p>14 89b 'İsā kélgey tamām tükel toğuz yüzde [OI] Deccāl'ni öltürgeyler biliñ anda [OI] Mehdī'ni imām kılğay 'İsā anda</p>	<p>8 [OI] müselmānlar Mehdī tapa cem'bolğay Kün tutulup ğavğā qopup hey-hāt bolğay [OI] Muḥammed ümmetleri nāliš kılğay Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>9 Mehdī çıkup⁴ Mekke tapa sefer kılğay [OI] Muḥammed ravzasığa yüzün sürtkey [OI] ravzadın āvāz çıkup 'İsā tegey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>10 'İsā iney tamām tükel toğuz yüzde [OI] deccāl'ni öltürgeyler biliñ anda [OI] Mehdī'ni imām kılğay 'İsā anda Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>11 'İsā 'aleyh kökdin iney fermān birle Mehdī turup selām kılğay ta'zīm birle Ādemī zād oğlı aytur fermān birle Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>12 Toğquz yüzde on beşde [ol] Ye'cüc çıkqay Mehdī birle 'İsā barup Tūr'ğa aşqay⁶ Ol kāfirler bu dünyāni tamām kılğay Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>13 Hevādın kuşlar ini[ben] taşlar atqay Ol taşlar [ol] Ye'cüclerni helāk kılğay Ol Uğanın heybet birle hūküm⁷ kılğay Andın artuq taqı 'aceb deñleri var</p> <p>14 K26 [OI] Toğquz yüzde hem yene bir iş qopqay Dābbetü'l-'arż çıkqay Qur'an köterilgey [OI] Muḥammed ümmetleri nāliš kılğay</p>
---	--

⁴ Bu mısraın vezni bozuk

⁵ *Mehdī* مهد biçiminde yazılmıştır.

⁶ ümmet kelimesi او مت biçiminde yazılmıştır.

⁶ *aşqay*, *aşğay* K1

⁷ hūkm vezin gereği hūküm okunmuştur.

Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 15 ‘İsā anda kökdin kélgey fermān birle Mehdī yörüp selām kılgay ta‘zīm birle İmām-zāde ‘aleyk alğay ikrām birle Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 16 ‘İsā yörüp [ol] deccālmi helāk kılgay [Ol] Mehdī birle ikkelesi cem‘ bolğay İmām-ı Mehdī dīn birle ‘amel kılgay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 17 [Tükel] tokuz yüz onbéşde Ye‘cüc çıkkay ‘İsā birle Mehdī qopup Tür‘ga aşqay Ol kâfirler bu dünyāni tamām alğay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 18 Ol Uğanım heybet birle hüküm ⁶ kılgay [Ol] hevāda quşlar uç[ban] taşlar atqay [Ol] quşlar Ye‘cüclerni helāk kılgay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 19 Tokuz yüz tokşan yettide bir ün kélgey Dābbetü‘l-‘arz hem taqı anda çıkkay Muḥammed’niñ ümmetleri nāliš kılgay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 20 Tokuz yüz tokşan béşde ‘aceb kélgey [Ol] İsrā‘fīl fermān birle şürni ürgay 90a Yér ü ⁷ kök tolup zamāne āḥir bolğay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar 21 [Ol] İsrā‘fīl fermān birle şürni ürgay Yér[de] kökde tirig cānlar [hīç] kalmağay ‘Azrā‘īl [anda] öz cānnı özi alğay Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar	Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 15 [Ol] tokşuz yüzde yene bir ‘aceb kılgay [Ol] İsrāfīl fermān birlen şürun ürgay Yér kök ara tirig cānlar hīç kalmağay Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 16 [Ol] İsrāfīl fermān birle şürun ürgay [Ol] ‘Azrā‘īl öz cānnı özi alğay Meñü bākī ol Uğanım özi kılgay Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 17 Kırk yıldın soñ [ol] İsrāfīl şürun ürgay [Ol] ikinçi sūrınrı [sén] ürgil tégey K27 Bendelerim yéryüzine qopşun tégey Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 18 [Ol] İsrāfīl fermān birle şürun ürgay Qamuğ cānlar tenlerige kirüp kélgey Yaş olan ték ādem oğlı baş kötergey Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 19 Ol Uğanım qazī bolup hüküm ⁷ kılgay [Ol] Muḥammed şefā‘atke kélip turğay Melā‘ikler peygamberler titrep turğay Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 20 Cebra‘īl feriştelerni başlap kélgey İnançımız yā Muḥammed sén-sén tégey Ḥaḳ qatında séndin ‘ināḳ yoqdır tégey Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var 21 K28 Ādem Ata özi yğlap yügrüp kélgey Mūsī-Kelīm mürsellerni başlap kélgey Muḥammedniñ boynun qucuq qardaş tégey Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var
--	---

⁶ *hüküm* vezin gereği *hüküm* okundu K1

⁷ *biçiminde* yazılmıştır.

⁷ *hüküm* vezin gereği *hüküm* okundu // *kélip*: *kélüp*

22
 Kırx miñ yıldın soñ İsrâfîl'ni bérgüzgey
 Üçinçi sümü [sén émdi] ürgil dégey
 Bendelerim yéryüzige kélsün dégey
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

23
 [Ol] İsrâfil fermân birle şürin ürgay
 Qamuğ cânlar tenlerige kirip kélgey
 Otlar dék âdem oğlı baş[ın] kötergey
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

24
 Ol Uğanım heybet birlen hüküm⁸ kılğay
 Kudret birle [ol] hălâyıklar cem' bolğay
 Kélinj émdi namâz cevâbnı bérij dégey
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

25
 Ol Uğanım kâzî bolup su'âl sorgay
 Melâ'ikler peygamberler titrep turğay
 Ol Muḥammed şefâ'atke kélip turğay
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

26
 Cebra'îl feriştelemi başlap kélgey
 Ol Âdem Atamız [özi] yıgılap kélgey
 Muḥammed[ni] boynın quçup balam dégey
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

27
 90b Muḥammed'niñ 'aşâbesin tikip turğay
 Kamuğ ol maḥşer [halkı] yıgılıp kélgey
 Muḥammed yörtüp anda'arz kılğay
 Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

28
 Melâ'ikler peygamberler dem urmağay

22
 [Ol]İbrâhim Muḥammed'ke millet tégey
 [Ol] Cebra'îl Muḥammed'ke tavâf kılğay
 Qamuğ⁸ uluğ feriştelar yıgılap turğay
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

23
 Ebū Cehil⁹ otdın tonın kényüp kélgey
 Şefâ'atın bizdin dirîğ kılma tégey
 Muḥammedniñ ḥazretine kélüp turğay
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

24
 [Ol] dünyâda bilmez boldum mén-mén tégey
 Tamuğ içre 'azâb[lar]nı kördim tégey
K29 Raḥmet séndin bu kün méni tutğıl¹⁰ tégey
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

25
 [Ol] Muḥammed¹¹ secde kılğay başın urğay
 Közlerindin qatre qatre yaşlar aqğay
 Şefâ'atın dirîğ kılma méndin tégey
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

26
 'Abdü'l-muḥṭtalib 'Abdullâh'ğa balam Tégey¹²
 Muḥammed'niñ élin tutup yüzün öpke
 Tutup alu[ban] köterdim on kün tégey
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

27
 [Ol] Muḥammed anasığa ta'zîm kılğay
 Anasınıñ boynun quçup ana tégey
 Kiciklikdin yetim kaldım¹³ séndin tégey
 Andın artuq taqı 'aceb deñleri var

28
 K210 Muḥammed 'Abdü'l-muḥṭtalib'ğa balam tégey¹⁴

⁸ kamuğ: kamu K1

⁸ hüküm vezin gereği hüküm okundu //bu dörtlükte, vezni bozuk

⁹ ümmetiñge متتكه ; düşmen دو و شن

biçiminde yazılmış.

¹⁰ kaldım: kaldım K2

¹¹ Bu mısraın vezni bozuk

⁹ Cehl vezin gereği Cehil okundu, 3. 3. mısraın

¹⁰ tutğıl: koyğıl K1

¹¹ Muḥammed: Muḥammed'e K1

¹² Bu mısraın vezni bozuk

Ağzın açıp söz aygalı had bolmağay
Muhammed Rabbim Allāh Uğan degey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

29

Ol Uğanımdın nidā kélgey dostum degey
Şarāb-hor bī-namāznı qoyma degey
Ümmetiñge¹⁰ düşmenlerim uşal degey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

30

Muhammed öz halkını başlap bargay
Ol şırātını körüben hayrān kalğay¹⁰
Ümmetlerim hālī müşkil boldı degey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

31

Zebānīye halāyıkını kélgey sürüp
Él aldıda otluğ gürzin tutup turğay
Muhammed dép barı halklar feryād kılğay **K211**
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

32

Muhammed nidā ünin eşitip kélgey
Vāy ümmetim dép alarnı yād kılğay
Élgige ‘aşā alıp yügürüp yörgey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

33

Muhammed zebānīyetğa heybet kılğay
Tamuğnı otığa [anda] hamle kılğay

91a Ümmetlerim köydürmegil adeş degey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

34

Tamuğdın [ol] melekler¹¹ çıqıp kélgey
Muhammed’niñ hazretiğa kélip turğay
Şefā’atın dirīğ kılma bizdin degey
Andın artuq taqı ‘aceb künleri bar

[Ol] maḥbūb cānlar körüben ‘ibret alğay
Melā’ikler peygamberler şād-mān bolğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

29

[Ol] Cebra’il yaraqını tutup turğay
[Ol] İsrāfil sağ qolundın tutup turğay
[Ol] ‘Azrā’ıl mīzānını başup turğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

30

Ol Muhammed ‘alemin tiki[ben] turğay
Kamuğ ol maḥşer halkı kélü[ben] turğay
Ol Muhammed [hem] turuban ‘arz kılğay
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

31

Melā’ikler peygamberler dem urmağay
Ağız açıp söz aygalı hāl bolmağay
Ol Muhammed Rabbim Allāh Uğan tegey
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

32

Şarāb içüp şeytān birlen harīş bolğan
Bēş emr [birlen] fermānımğa huccet kılğan
Mén ménlikidin ménim birlen dā’vā kılğan
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

33

Uftanmaqtın mañlayımdın térler aqğay
Nedāmet eşitüp Muhammed koyı
bağğay

Ümmetlerim ‘afiv¹⁵ kılğıl Allāh tegey
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

34

Ol Uğanım heybet birlen ḥüküm¹⁶ kılğay
Kamuğ ol maḥşer halkın sürün tegey
[Ol] tamuğ üzre şırātını tartın tegey
Andın artuq taqı ‘aceb deñleri var

¹⁰ Bu mısraın vezni bozuk.

¹¹ melekler ملائكة

¹⁵ ‘afiv vezin gereği ‘afiv okundu

¹⁶ ḥüküm vezin gereği ḥüküm okundu

35

Muhammed hazret yetip yugrup kelgey¹²
 Ummetlerim hali muskil boldi degey
 Va'dge [emdi] vefa kılıgıl Mevlam degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

36

Musa Kelim kopuban yugurup kelgey
 Muhammed'ge keliben pendler bergey¹²
 Bu [kun] 'arasat kunidur kaydag degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

37

[OI] Muhammed secde birlen mesgul bolgay
 Musa Kelim Rabbim teyu du'a kılıgay
 Ol cehar yar¹⁴ barcalari amin degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

38

Ol Uganım nida kılıp dostum degey
 On sekkiz min 'alem fahrı¹⁵ Resul degey
 Hukmün seniñ bolsun emdi dostum degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

39

Ummetiñe tamuğ haram kıldım degey
 Reyhan atlıg bostanlarım berdim degey
 Fariğ tutıl [sen] kohlıñni emdi degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

40

91b Muhammed hazretidin soyunup baggay
 Musa Kelim koldas bolup birle kelgey
 Hak qasida sizdin 'inak yoktur degey
 Andın artuq taqı 'aceb kunleri bar

35

K212 [OI] Muhammed mahşer halkın başlap bargay
 Şıratını koruben [anda] 'ibret algay
 Ummetlerim hali muskil boldi tegey
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

36

Zebaniler halayikni surup kelgey
 Ellerine otdın gurzi tutup turgay
 Muhammed'ke mahşer halkı feryad kılıgay
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

37

Muhammed feryad unın eşitup turgay
 Vah [ol] menim ummetlerim qayu tegey
 Eline 'asa alup yugurup kelgey
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

38

[OI] Muhammed zebaniga heybet
 urgay
 Tamugniñ otiga [anda] hukum¹⁷ kılıgay
 K213 Ummetlerim koydurmegil ates tegey
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

39

Tamuğ içre melā'ikler çıkıp kelgey
 [OI] Muhammed hazretine kelup turgay
 Şefa'atın dirig kıılma bizden tegey
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

40

Muhammed hazretine yugurup bargay
 Ummetlerim hali muskil boldi tegey
 'Ahdına vefa kılıgıl [sen] Mevlam tegey
 Andın artuq taqı 'aceb denleri var

¹² metinde *kelgey yugurup* biçiminde geçiyor.

¹³ Bu mısraın vezni bozuk

¹⁴ metinde *yarlar* olarak geçen kelime vezin gereği *yar* olarak alındı.

¹⁵ *fahr* فخر biçiminde yazılmış.

¹⁷ *gukm* vezin gereği *gukum* okundu

41	Müsā Kelīm anda turup nidā kılgay Çamuğ ol maşşer halkı[ğa] yörün dégey Muḥammed'ge 'ināyetler boldı dégey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	41	Müşā Kelīm çopuban yügürüp bargay Muḥammed'ke kélüben [hem] haber bérgay Ol heybet kün[ni] bu kün boldı tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
42	Çamuğ ol maşşer halkı şād-mān bolğay Atamız Ādem Ata yığılap kélgey Muḥammed'niñ boynın kuçup balam dégey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	42	K214 [OI] Muḥammed secde birle meşğül bolğay Musā Kelīm Rabbim téyü du'ā kılgay Ol çār yār ⁶ barçaları ümmet tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
43	İbrāhim'ge Muḥammed yügürüp kélgey Cebra'ıl Muḥammed'ni çavāf kılgay Çamuğ ol maşşer halkı yığılap kélgey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	43	Uğanımın nidā kélgey dostum tégey On sekkiz miñ 'ālem faḥrī Resül tégey Ėmdi hüküm ¹⁹ sendin bolsun Aḥmed tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
44	Ebū Cehil ¹⁶ otdın tonlar kéyip kélgey Muḥammed'niñ ḥazretine kélip turğay Şefā'atıñ dirığ kıлма oğlum dégey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	44	Ümmetiñe tamuğ ḥarām kıldı[m] tégey Reyhān athıḡ bostānlarını vérdim tégey Fāriḡ tutkı [sén] köñülni dostum tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
45	Bilmeslikdin saña münkir boldum dégey Tamuğ içre 'azāblarını kördüm dégey Kerem sendin bu kün méni kılgıl dégey ¹⁷ Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	45	[OI] Muḥammed ḥazretine sunup baḡğay Müsā Kelisim yoldaş bolup birge kélgey K215 Çamuğ [ol] maşşer halkı [siz] kéliñ tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
46	Muḥammed'niñ ayağığa başın koyğay Közleridin қаtre қаtre yaşı aḡğay Şefā'atıñe sığınıp kélдим dégey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar	46	Çamuğ ol maşşer halkı [hem] şād-mān bolğay Atamız Ādem özi yügürüp kélgey Muḥammed'niñ boynun kuçup olğum tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
92a	47	47	47
	'Abdullāh 'Abdü'l-muḥṭṭalib yügrüp kélgey İmine [ol] Muḥammed'niñ yüzin öpkey Toḡuz ay toḡuz kün köterdim dégey Andın artuq taqı 'aceb künleri bar		[OI] Muḥammed atam anam kéliñ tégey Çamuğ ümmetlerim yüzin körün tégey Uğanım 'ināyet kıldı bizge tégey Andın artuq taqı 'aceb deñleri var
	48		48

¹⁶ Ebu Cehl vezin gereği Ebu Cehil okunmuştur

¹⁷ Bu mısram vezni bozuk ²⁰ 'avf vezin gereği 'afiv okundu

¹⁹ hüküm vezin gereği hüküm okundu

Muhammed atasığa ta'zîm kılgay
Atası boynın çuç[uban] balam dégey

Kiçiklikde séndin yetîm qaldım dégey

Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

49

Muhammed körüşüben atam dégey
Muhib kullar yığlaşuban fiğân kılgay
Melâ'ik peygamberler şād-mân bolğay
Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

50

Cebra'îl behiştidin Burak alıp kélgey
[OI] Miqâ'îl qoltuğıdın tutup turğay
[OI] 'Azrâ'îl üzenğüsün basıp turğay
Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

51

[OI] Muhammed atam anam kéliñ dégey
Qamuğ barça evlâdlarım yörün dégey
Ol Uğanım 'inâyetler kıldı dégey
Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

52

Muhammed mahşer halkıdın başlap kélgey
Qamuğ ol hür gılmân [anda] qarşu kélgey
Sekkiz uçmağ^{ks} nûri birle pür-nür kélgey
Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

53

92b Qul H'âce Aħmed tã'at kılgıl 'afv kılgay

Ol Uğanım tã'at birle raħîm kılgay
Āħiret esbâbını [hem] karâr bergey
Andın artuq taqı 'aceb künleri bar

Qamuğ mahşer halkın ol başla[ban] kélgey
Qamuğ ol hür gılmân [anda] qarşu
kélgey

Sekkiz uçmağ nûri birlen pür-nür
bolğay

Andın artuq taqı 'aceb denleri var

49

Qul Süleymân tã'at kılgıl 'afiv²⁰ kılgay
[OI] Uğanım esbâbını qavî vergey
Āħiretde tã'at birlen raħîm kılgay
Andın artuq taqı 'aceb denleri var

^{ks} او چماح biçiminde yazılmıştır.

A

‘**Abdullāh** *k.a.*: Hz. Muhammed’in babası

‘**A.** I/47; ‘**A.+ğa** II/26

‘**Abdü’l Muṭṭalib** *k.a.*: Hz. Muhammed’in büyük babası

‘**A.** I/26, I/47; ‘**A.+ğa** II/28

‘**aceb** *Ar.*: acaba

‘**a.** I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13, II/14, II/15, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25, II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31, II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37, II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43, II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49

aç-: açmak

a.-kay I/6, II/3; **a.-ıp** I/28; **a.-up** II/31

Ādem *k.a.*: Ādem peygamber

Ā. ata II/21; **Ā. atamız** II/26, **Ā.** (atamız Ā. ata) I/42; **Ā.** (Atamız Ā.) II/41, II/46

ādem *Ar.*: adam, kişi

ā. oğlu I/23, II/18

ādemī *Ar.*: insanoglu, insanlık

ā. zād oğlu II/11

‘**afiv** < *Ar.* ‘*aff*: af; krş. ‘**afv**

‘**a. kıl-** “affetmek” II/33, II/49

‘**afv** < *Ar.* ‘*aff*: af“; krş. **afiv**

‘**a.kıl-** “affetmek” I/53

ağız: ağız

a. II/31; **a.+m aç-** I/28

‘**ahd** *Ar.*: ant, yemin

‘a.+ıña vefā kııl- “sözünü yerine getirmek” II/40

‘**aleyhi** *Ar.*: onun üzerine

‘**a.** II/11

āhir < *Ar.*: son, sonunda; krş. **āhiri**

ā. I/2, I/20

āhıret *Ar.*: āhıret, öbür dünya

ā. esbābını I/53; **ā.+de** II/49

āhiri *Ar.*: sonunda; son krş. **āhir**

ā. I/2, I/8, II/2

Ahmed *k.a.*: Hz. Muhammed

A. I/51, II/43

ak-: akmak

a.-ğay I/46, II/25, II/33

alar: onlar

a.+mı yād kııl- I/32

ald: huzur, ön, nezd

a.+ıda (il a.) I/31

‘**ālem** *Ar.*: ilim

‘**a.+in** ték- I/4

‘**ālem** *Ar.*: âlem, dünya

‘**ā.** (on sekkiz miñ ‘**ā. fahrı** resül “Hz. Muhammed”) I/38, II/43

‘**aleyk** *Ar.*: “senin üzerine”

‘**a. al-** “selam almak” I/15

al-: almak

a.-ğay (‘aleyk a.) I/15, **a.-ğay** (cānnı a.)

a.-ğay (bu dünyāni a.) I/17; **a.-ğay** (öz cānnı a.) I/21, II/16

a.-ğay (‘ibret a.) II/28, II/35; **a.-ıp** I/32, I/50; **a.-up** II/37; **a.-uban** (tutup a.) II/26

‘**ālim** *Ar.*: âlim

‘**ā.+ler** I/2, I/4, II/5; ‘**ā.+ler** (seyyid sādāt ‘**ā.**) I/6, II/2; ‘**ā.+ler** (ol sey-yid-zāde ‘**ā.**) II/3

Allāh *Ar.*: Tanrı

A. I/4, II/33; **A.** (Rabbim A. Ugan) I/28, II/31

‘**amel** *Ar.*: iş, fiil

‘**a. kııl-** “iş yapmak” I/16

āmīn *Ar.*: “Öyle olsun; yâ Rab duamızı kabul eyle.”

ā. I/37

ana: anne

a. II/27; **a.+m** (atam a.) I/51, II/47;

a.+sığa ṭā‘zīm kııl- II/27; **a.+sıñı** boynun kaç- II/27

anda: orada; o zaman

- a.** I/10, I/14, I/15, I/19, I/52, I/41, II/10, II/30, II/38, II/48
- andın:** ondan
- a. artuĝ:** I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, I/52, I/53, II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13, II/14, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25, II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31, II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37, II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43, II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49
- ara:** ara, arasında
- a.** (y r k k a.) II/15
- 'araŐat** *Ar.:* mahşer yeri
- 'a.** I/36
- artuĝ:** artık, baŐkaca
- a.** (andın a.) I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, I/52, I/53, II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13, II/14, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25, II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31, II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37, II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43, II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49
- 'arz** *Ar.:* sunma, sunuŐ
- 'a. kıl-** "sunmak" I/27, II/14, II/30
- 'aŐa** *Ar.:* deĝnek, baston
- 'a.** I/32; **'a.+sin** al- II/37
- 'aŐabe** *Ar.:* baba tarafından akraba
- 'a.+sin** (MuŐammed'niŐ 'a.) I/27,
- aŐ-** aŐmak
- a.-ĝay** I/17, II/12
- ata:** baba
- a.** ( dem a.) II/21; **a.+m** I/49, **a.+m** anam I/51, II/47; **a.+mız**  dem I/41, **a.+mız**  dem ata II/46; **a.+ dem** Ata I/26, I/41; **a.+sı** I/48; **a.+sıĝa** I/48
-  teŐ** *Far.:* ateş
-  .** I/33, II/38
- at-** atmak
- a.-ĝay** I/18, II/13
- atlıĝ:** adlı
- a.+lıĝ** (reyh n a. bost nlarını) I/39, II/44
-  v z** *Far.:* ses
-  .** I/13, II/9
- ay:** ay
- a.+m** I/1, II/1; **a.** (toĝuz a.) I/47
- ay-** s ylemek; krş. **ayt-**
- a.-ĝalı** I/28, II/31
- ayaĝ:** ayak
- a.+ıĝa** I/46
- ayt-** s ylemek, demek; krş. **ay-**
- a.-ur** II/11; **a.-sam** I/1, II/1
- 'az b** *Ar.:* keder, eziyet; ahirette g nahk rlara bu d nyada iŐledikleri suĝlara karŐılık verilecek ceza
- 'a.+larmı** k r- I/45, II/24
- az-** azmak, yoldan çıkmak
- a.-ĝay** II/5
- 'Azr 'il** *k.a.:* Azr il,  l m meleĝi
- 'A.** I/21, I/50; **'A.** (ol 'A.) II/16, II/29
- B**
- baba:** baba
- b.+m** II/28
- Baĝd d** *y.a.:* Baĝdat
- B.** II/7; **B.+da** I/12
- baĝil** *Ar.:* cimri
- b.** (ol b.+ler) II/4
- bak-** bakmak
- b.-ĝay** I/40, II/33, II/45
- b k ** *Ar.:*  l ms z
- b.** (meŐj  b. ol Uĝanım) II/16
- bala:**  oĝuk

b.+m I/26, I/42, I/48, II/26
bar: var
b. I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, I/52, I/53
barça: hep, bütün
b. (kamuğ b. evlâdlarım) I/51; **b.+ları** I/37, II/42
bar-: varmak, gitmek; krş. **var-**
b.-ğay (başlap b.) I/30, II/35; **b.-ğay** (yügrüp b.) II/40, II/41; **b.-up** II/7, II/12
barı: bütün, hep
b. halklar I/31
bas-: basmak
b.-ıp tur- I/50; **b.-up tur-** II/29
baş: baş, öncü; başlangıç
b. köter- “baş kaldırmak” I/23, II/18;
b.+ığa I/4; **b.+ın koy-** I/46, **b.+ın ur-** II/25
başla-: başlamak; komuta etmek, yol göstermek
b.-ban II/48; **b.-p kél-** I/26, I/52, II/20, II/21; **b.-p bar-** I/30, II/35
bed-baht *Far.* talihsiz
b. la‘în I/7, **b.** (İslâm bilmes b. la‘în) I/11; **b.+lar** (ol İslâm bilmez b.) II/4, II/7
behişt *Far.:* cennet
b.+din I/50
belâ *Ar.:* büyük felâket
b. (türlük türlük b.) I/2, II/2; **b.** kapuğın aç- II/3; **b.** tamuğın aç- I/6
bende *Far.:* köle
b.+m I/8; **b.+lerim** I/22, II/17
bér-: vermek; krş. **vér-**
b.-dim I/39; **b.-gey** I/10, I/36, I/53; **b.-gey** (haber) II/41; **b.-iñ** (cevâbını) I/24; **b.-megey** I/5
bérgüz-: verdirmek

b.-güzgey I/22
bés: beş
b. emr birle II/32; **b.+de** (toğuz yüz toğsan b.) I/19, I/20; **b.+de** (on b.) II/12
bil-: bilmek
b.-gey I/4; **b.-iñ** I/14, II/10; **b.-ip** turup bilmes I/3; **b.-mes** (İslâm b. bed-baht la‘în) I/7, I/11; **b.-mes** (bilip turup b. yañlığ) I/3; **b.-mez** (İslâmın b. bed-bahtlar) II/4, II/7; **b.-mez bol-** II/24
bilmeslik: bilmezlik
b.+dın münkir bol- I/45
bī-namâz *Far.:* namazsız, namaz kılmayan
b.+mı I/29
bir: bir
b. I/5; **b. ün** I/19; **b. nūr** I/50; **b.** iş II/14; **b.** ‘aceb kııl- II/15; **b.+ge** kél- II/45
birle: ile, birlikte, beraber, krş. **birlen**
b. kél- “birlikte gelmek” I/40; **b.** (fermân b. kél-) I/15; **b.** (ta‘zîm b. kııl-) I/15; **b.** (ikrâm b. ‘aleyk al-) I/15, **b.** (Mehdî b. ikkelesi) I/16, **b.** (İmâm Mehdî b.) I/16, **b.** (‘İsâ b. Mehdî) I/17, **b.** (heybet b. hüküm kııl-) I/18, II/13; **b.** (kudret b.) I/24; **b.** (fermân b. sürin ür-) I/20, I/21, I/23, II/18; **b.** (sekkiz uçmağ nūrı b.) I/52; **b.** (tâ‘at b.) I/53; **b.** (hârâm b. hârîs bol-) II/4; **b.** (fermân b. in-) II/11; **b.** (ta‘zîm b. kııl-) I/11; **b.** (fermân b. ayt-) II/11; **b.** (Mehdî b. ‘İsâ) II/12; **b.** (Mehdî b. ikkelsi) II/16; **b.** (bés emr b.) II/32; **b.** (secde b. meşgûl bol-) II/42
birlen: ile, birlikte, beraber, krş. **birle**
b. (heybet b. hüküm kııl-) I/24, II/34; **b.** (secde b. meşgûl bol-) I/37; **b.** (fermân b. sürin ür-) II/15; **b.** (şeytân b. hârîs bol-) II/32; **b.** (ménim b. dâ‘vî kııl-) II/32; **b.** (sekkiz uçmağ nūrı b. pür-nūr bol-) II/48; **b.** (tâ‘at b. rañım kııl-) II/49
biz: biz
bizge II/47; *bizden* 39. II/39; *bizdin* I/34, II/23

- bol- (I):** olmak; krş. **ol-**
b.-ğay I/2, I/7, I/8; **b.-sun** I/38, II/43; **b.-gan** II/32; **b.-sa** I/2, I/8, II/2, II/5; **b.-up** I/25, I/40, II/19, II/45; **b.-dum** (münkir b.) I/45; **b.-dum** (bilmez b.) II/24; **b.-dı** (müskil b.) I/30, I/35, II/35, II/40, II/41; **b.-dı** (inâyetler b.) I/41; **b.-ğay** (harâm b.) I/7, II/4; **b.-ğay** (esir b.) I/8; **b.-ğay** (vâveş b.) I/9; **b.-ğay** (cem' b.) I/10, I/11, I/16, I/24, II/6, II/8; **b.-ğay** (şâdmân b.) I/11, I/42, I/49; **b.-ğay** (karaçuluk b.) I/12; **b.-ğay** (âhır b.) I/20; **b.-ğay** (meşgûl b.) I/37, II/42; **b.-ğay** (haris b.) I/6, II/3, II/4; **b.-ğay** (şâd-mân b.) II/4, II/7, II/28, II/46; **b.-ğay** (yesîr b.) II/5; **b.-ğay** (haber b.) II/6; **b.-ğay** (hey-hât b.) II/8; **b.-ğay** (pür-nür b.) II/48; **b.-mağay** (ağız açıp söz ayğalı hâl b.) I/28, II/31
bostân *Far.:* bahçe
b.+larnı (reyhân atlıg b.) II/44;
b.+larmını (reyhân atlıg b.) I/39
boyun: boyun
b.+nın I/26, I/42, I/48; **b.+nun** II/21, II/27, II/46
bu (I): bu (zamir)
b. I/36,
bu (II): bu (sıfat)
b. dünyânı I/17, II/12 **b.** künni I/45, **b.** kün II/24, II/41
burak *Ar.:* cennete mahsus binek
b. I/50
C
cân *Far.:* can, ruh; sevgili
c.+nı (öz c.) I/21; **c.+nı** al- II/16; **c.+lar** (tirik c.) I/21, II/15; **c.+lar** (kamuğ c.) I/23, II/18; **c.+lar** (ol mahbûb c.) II/28
Cebrâ'îl *k.a.:* Cebrâil, haber meleği
C. I/26, I/50, II/20, II/22, II/29
cehüd *Ar.:* yahudi
c. (miskîn c. tersâ) I/10; **c.** (seksen miñ c. pîri) II/6
cem' *Ar.:* toplanma

c. bol- "toplanmak" I/10, I/11, I/16, I/24, II/6, II/8

cevâb *Ar.:* cevap

c.+nı bér- I/24

Ç

çağır: şarap

ç. I/2, I/3, I/6, II/2, II/3

çehâr-yâr *Far.:* dört dost, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali

ç. I/37, II/42

çık-: çıkmak; ortaya çıkmak

ç.-dı II/6; **ç.-tı** I/10; **ç.-ğay** II/12, II/14;

ç.-kay I/13, I/17, I/19; **ç.-ıp** I/34, II/39;

ç.-up II/9, II/9; **ç.-ban** I/10; **ç.-ban** II/6

D

dâbbetü'l-'arz *Ar.:* kıyamet yaklaştığında ortaya çıkacağı söylenen yaratık.

d. I/19, II/14

dâd *Far.:* adalet

d. bérme- "adalet göstermemek" I/5

da'vî *Ar.:* dâva, iddia

d. kıl- "iddia etmek" I/9, II/32

deccâl *Ar.:* Mesih'i kıyametten önce öldüreceğine inanan yalancı peygamber.

d. I/9, I/10, I/10, I/11, II/6, II/7; **d.+nı**

I/14, I/16, II/10; **d.+ğa** II/6

dem *Far.:* soluk, nefes, an, vakit

d. ur- "soluk almak; bahsetmek" I/28, II/31

deñ *Far.:* denk; benzer

d.+leri II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7,

II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13,

II/14, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19,

II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25,

II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31,

II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37,

II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43,

II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49

dé- demek, söylemek; krş. **té-**

d.+gey I/7, I/8, I/13, I/22, I/22, I/24,

I/26, I/28, I/29, I/30, I/33, I/34, I/35,

I/35, I/36, I/37, I/38, I/38, I/38, I/39,

I/39, I/39, I/40, I/41, I/42 I/44, I/45,

I/46, I/47, I/48, I/49, I/51; d.-p I/9, I/10,

I/31, I/32; d.-ben I/11

dék: gibi; krş. **dék, tég, ték**
d. (otlar d.) I/23
dürîğ *Far.:* esirgeme
d. I/34, I/42, I/44, II/23, II/25, II/39
dîn *Ar.:* din
d. birle ‘amel kı1- I/16
dost: *Far.:* dost
d.+ım II/44; **d.+um** I/29, I/38,
I/38, II/43
dörd: dört
d.+de (tokuyüz toksan d.) I/9
du‘ā *Ar.:* dua
d. kı1- “dua etmek” I/37, II/42
dünyā *Ar.:* dünya
d. içre I/3; **d.+nı** (bu d. tamām al-) I/17;
d.+nı (bu d. tamām kı1-) II/12; **d.+da**
II/24; **d.+ğa** I/2, II/2
düşmen *Far.:* düşman
d.+lerin I/29
E
Ebū Cehl *k.a.:* Asıl ismi *Ebu Hikem* olup
İslam’a karşı duyduğu kin nedeniyle Hz.
Muhammed tarafından *Ebū Cehl* adı
verilmiştir.
E. I/44, II/23
ecel *Ar.:* ömrün sonu
e. oqın (başığa e. okın kél-) I/4
eger *Far.:* eger
e. I/7
emr *Ar.:* emir, buyruk
e. (beş emr birle) II/32
enbiyā *Ar.:* nebiler
e. resüllerni I/1; **e.** mürsellerni II/1
esbāb *Ar.:* sebepler
e.+nı I/53, II/49
esİR *Ar.:* tutsak
e. bol- “tutsak olmak” I/8
evlād *Ar.:* evlat, çocuk
e.+larım I/51
él (I): el; krş. **élig**
é. II/36; **é.+in** (Muhammed’niñ é. tut-)
II/26; **é.+ne** ‘aşāni al- II/37
él (II): ülke, il; halk, yabancı
é. aldıda I/31
élig: el; krş. **él**

é. (élgige) I/32
émdi: şimdi
i. I/24, I/38, I/39, II/43
ér- isim fiil
é.-se (yarattı é.) II/1
ér: er
é. hatun I/3; **é.+lerige** harām bol- I/7;
é.+lerine harām bol- II/4
éren: eren
é.+lerdin I/5
éşit- iştirmek
é.-üp II/33; **é.-iben** I/4; **é.-ip kél-**
I/32; **é.-üp tur-** II/37

F

faḥr *Ar.:* övünme, kıvanç
f.+t1 (on sekkiz miñ ‘ālem f. resül) I/38,
II/43
fāriğ *Ar.:* rahat, huzurlu
f. tut- “huzurlu olmak” I/39, II/44
ferişte < *Far.:* firişte melek
f.+ler II/22; **f.+lerni** başlap kél-
I/26, II/20
fermān *Far.:* buyruk, emir
f. birle (kél-) I/15; **f.** birle (sürni ür-)
I/20, I/21, I/23; **f.** birle in- II/11, **f.**
birle ayt- II/11; **f.** birle sürun ür- II/15,
II/16, II/18; **f.+ımğa** (hüccet kı1-) II/32
feryād *Ar.:* feryat
f. kı1- “feryat etmek” I/12, I/31, II/36
f. ünün éşit- II/37
fiğān *Far.:* inleme
f. kı1- “figan etmek” I/49

G

ğavğā *Far.:* kavga, karmaşa
ğ. kop- “kavga çıkmak” II/8
ğilmān *Ar.:* gençler, cennet uşakları
ğ. (ol hür ğ.) I/52, II/48
ğürzī *Far.:* ağır top; krş. **ğürz**
g. II/36
ğürz *Far.:* ağır top; krş. **ğürzī**
g.+in I/31

H

ḥaber *Ar.:* haber

h. bér- “haber vermek” I/10; **h. bol-** “haber gitmek” II/6; **h. bér-** “haber vermek” II/41

had *Ar.*: sınır; tarif

h. (ağız açıp söz aygalı h. b.) I/28

Hak *Ar.*: Tanrı

H. yâdını I/4; **H.** te'âlâ I/6; **H.** kaşıda I/40, II/3, II/20

hâl *Ar.*: hal, oluş, bulunuş; durum

h. kalma- (ağız açıp söz aygalı) II/31;

h.+1 (ümmetlerim h.) I/30, I/35, II/35, II/40

halâyık *Ar.*: yaratılmışlar

h.+lar I/24; **h.+nı** sürüp kél- I/31, II/36

halk *Ar.*: insanlar

h.+1 (maşşer h.) II/30, II/36, II/45; **h.+1** (ol maşşer h.) II/46, I/27, I/41, I/42, I/43; **h.+ın** (ol maşşer h. sür-) II/34; **h.+ın** başlap bar- II/35; **h.+ın** (ol maşşer h. başlaban kél-) II/48; **h.+ını** (öz h. başlap bar-) I/30; **h.+ıdın** (ol maşşer h.) I/52; **h.+lar** (barı h.) I/31

hamle *Ar.*: hamle

h. kıl- “hamle yapmak” I/33

harâbât *Ar.*: meyhaneler

h.+da I/3

harâm *Ar.*: haram

h. bol- “haram olmak” I/7, II/4; **h. kıl-** “haram etmek” I/39, II/44; **h.** işke harîş bol- I/6, II/3; **h.** birle harîş bol- II/4

harîş *Ar.*: açgözlü, hırslı

h. bol- “hırslı olmak” I/6, II/3, II/4, II/32

hâtün: hanım

h. (ir. h.) I/3; **h.+lar** (köp h.) I/7, II/4

hayrân *Ar.*: şaşırmış, şaşakalmış

h. kal- “şaşırmak” I/30

hazret *Ar.*: sayın; huzur

h. (Muhammed h.) I/35; **h.+ığa** (Muhammedniñ h.) I/34, I/44; **h.+ige** (Muhammedniñ h.) II/23; **h.+ine** (Muhammed h.) II/39; **h.+ine** (ol Muhammed h.) II/40, II/45; **h.+idin** (Muhammed h.) I/40

helâk *Ar.*: öldürme, yok etme

h. kıl- “öldürmek” I/16, I/18, II/13

helâl *Ar.*: helâl

h. I/7, II/3; **h. koy-** “helâlden uzaklaşmak” I/6

hem *Far.*: hem, ve, aynı zamanda

h. I/19, I/2, I/53, II/14, II/15, II/30, II/741, II/46

hemân *Far.*: tıpkı

h. I/1, II/1

hevâ *Ar.*: hava

h.+da I/18; **h.+dım** II/13

heybet *Ar.*: korku, azamet

h. birle I/18; II/13, II/34; **h.** birlen I/24; **h.** (ol h. künni) II/41 **h. ur-** “korkutmak” II/38.

hey-hât *Ar.*: yazık, eyvahlar olsun

h. II/8

hiç *Far.*: hiç

II/15

Horāsân *y.a.*: Horasan

H.+ga sefer kıl- I/11; II/7

huccet *Ar.*: karar

h. kıl- “karar vermek” II/32

hür *Ar.*: hürri, cennet kızı

h. (ol h. gılmân) I/52, II/48

hük(ü)m *Ar.*: hüküm

h.+ın I/38; **h. kıl-** “hüküm vermek” I/18, I/24, II/13, II/19, II/34, II/38, II/43

İ

İbrâhim *k.a.*: İbrahim peygamber

İ. II/22

İ.+ge I/43

'ibret *Ar.*: ibret

'i. al- “ders almak” II/28, II/35

iç- içmek

i.-key I/3, I/6, II/3; **i.-ip** I/2, II/32, II/2

içre: içine

i. (dünyâ i.) I/3; **i.** (tamuğ i.) I/45, II/24, II/39

ikinci: ikinci

i. (ol ikinci sūruñı) II/17

ikkele: ikisi

i.+si I/16

ikrâm *Ar.*: ikram

- i. birle (‘aleyk al-) I/15
 ‘ilm *Ar.*: ilim
‘i.+in işit- II/30
 imām *Ar.*: imam
i. Mehdī I/10, I/12, I/13, I/14, I/16; *i.*
 kıl- “imam yapmak” II/10
imām-zāde *Ar.+Fār.*: imam oğlu; imamların
 soyundan gelen
i. I/15
 İmine *k.a.*: Emine
 İ. (ol. İ.) I/47
‘ināk *Ar.*: sarmaş dolaş olma; yakın
 ‘i. I/40, II/20
inanç: inanç
 i.+ımız II/20
‘ināyet *Ar.*: yardım
 ‘*i. kıl-* “yardım etmek” II/47; ‘**i.+ler**
 I/51
in-: inmek
 i.-gey II/10, II/11; **i.-iben** II/13
‘İsā *k.a.*: İsa peygamber
 İ. I/13, I/14, I/14, I/15, I/16, I/17, II/9,
 II/10, II/10, II/11, II/12
İslām *Ar.*: İslām dini
 İ. bilmes bedbaht la‘īn I/7, I/11; **İ.** (ol. İ.
 bilmez bed-bahtlar) II/4, II/7
İsrā‘fīl *k.a.*: İslām inancına göre kıyametin
 kopacağını boru çalarak bildirmekle
 görevli büyük melek.
 İ. I/20, I/21, I/23, II/15, II/16, II/17,
 II/18, II/29; **İ.+ni** bérğüz-I/22
 iş: iş; olay
i. kop- “olay meydana gelmek” II/14;
 i.+ke (harām i.) I/6, II/3; **i.+ler** (bilmes
 yañlıg. i.) I/3
K
kāfir *Ar.*: Tanrıtanımaz, küfreden
k.+ler I/17, II/5, II/12; **k.+lerni** I/8
 kal-: kalmak
ķ.-dım I/48, II/27; **ķ.-ğay** I/5, I/30; **ķ.-**
 mağay I/5, I/21, II/15
 ķamuğ: bütün
ķ. cānlar I/23, II/18; **ķ.** ol maşşer I/27; **ķ.**
 ol maşşer halkı I/41, I/42, I/43; **ķ.**
 barça evlādlarım I/51, **ķ.** ol hūr ğilmān
 I/52, **ķ.** uluğ feriştelar II/22, II/30, **ķ.**
 ol maşşer halkı II/45, II/46, **ķ.** ol
 maşşer halkın II/34, II/48, **ķ.** ol hūrlar
 ğilmānlar II/48
ķop-: kalkmak
ķ.-ıp I/17
ķapuğ: kapı
ķ.+m (belā ķ.) II/3
ķarañuluğ: karanlık
ķ. I/12
ķarār *Ar.*: karar
ķ. bér- “karar vermek” I/53
ķardaş: kardeş
ķ. II/21
ķarşu: karşı
ķ. ķél- “karşılamağ” I/52; **ķ. ķél-**
 “karşılamağ” II/48
ķaş: huzur, karşı
ķ.+ıda (Hağ ķ.) I/40
ķat: huzur
ķ.+ında (Hağ ķ.) II/20
ķatre *Ar.*: damla
ķ. katre yaş ağ- (közleridin) I/46, II/25
ķavī *Ar.*: sağlam
ķ. II/49
ķavm *Ar.*: kavim
ķ.+i (ne şad ķ.) I/7
ķaydağ: nerede
ķ. I/36
ķayu: nerede
ķ. II/37
ķazī *Ar.*: kadı
ķ. I/25, II/19
ķelīm *Ar.*: konuşan, söyleyen; Musa
 peygamber
K. (Mūsā K.) I/36, I/37, I/40, I/41, II/41,
 II/42, II/45
ķerem *Ar.*: iyilik
ķ. I/45
ķél-: gelmek
ķ.-dım I/46; **ķ.-gey** I/10, I/14, I/20, I/23,
 I/26, I/27, I/31, I/32, I/34, I/35, I/36,
 I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/47, I/50,
 I/52; **ķ.-gey** I/9, I/15, I/19, I/29, II/18,
 II/20, II/21, II/21, II/23, II/36, II/37,

II/39, II/43, II/45, II/46, II/48, II/48;
k.-iğ II/45, II/47;
k.-iğ I/24, I/51; **k.-se** I/7; **k.-sün** I/22;
k.-ip I/25, I/34, I/44, II/19; **k.-üp** II/23,
 II/39, II/30; **k.-iben** I/36 **k.-üben** II/41;
k.-mes I/4
kéy-: giymek
k.-ip kél- I/44 **k.-ip** I/44, **k.-üp** II/23
kıl-: kılmak, yapmak
k.-dı ('ināyetler k.) I/51; **k.-dı** ('ināyet
 k.) II/47; **k.-dım** (harām k.) I/39, II/44;
k.-ğay II/16; **k.-ğay** (zīnā k.) I/2; **k.-ğay**
 (bilmes yanlış işler k.) I/3; **k.-ğay**
 (da'vī k.) I/9; **k.-ğay** (sefer k.) I/11,
 I/13, II/7, II/9; **k.-ğay** (uruş k.) I/12,
 II/7; **k.-ğay** (feryād k.) I/12, I/31,
 II/36; **k.-ğay** (imām k.) I/14, II/10;
k.-ğay (selām k.) I/15, II/11; ('amel k.)
 I/16; **k.-ğay** (helāk k.) I/16, II/13, I/18,
 II/19, **k.-ğay** (hüküm k.) II/13, I/18,
 I/24, II/34, II/38, **k.-ğay** (nāliš k.) I/19,
 II/8, II/14, **k.-ğay** ('arz k.) I/27, II/30,
k.-ğay (yād k.) I/32, **k.-ğay** (hamle k.)
 I/33; **k.-ğay** (heybet k.) I/33; **k.-ğay**
 (du'ā k.) I/37, II/42, **k.-ğay** (nidā k.)
 I/41, **k.-ğay** (ta'zīm k.) I/48, **k.-ğay**
 (fiğān k.) I/49; **k.-ğay** ('afv k.) I/53,
k.-ğay (raḥīm k.) I/53, II/49 (zīnā k.)
 II/2, **k.-ğay** (tamām k.) II/12, **k.-ğay**
 ('aceb)II/15, **k.-ğay** (ṭavāf k.) II/22,
k.-ğay (secede k.) II/25, **k.-ğay** (ta'zīm
 k.) II/27, **k.-ğay** ('afiv k.) II/49; **k.-ğıl**
 (va'de k.) I/35; **k.-ğıl** I/45, **k.-ğıl**
 (tā'at k.) I/53, **k.-ğıl** ('afiv k.) II/33,
k.-ğıl (vefā k.) II/40; **k.-ıp** (nidā) I/38;
k.-ğan (ḥucce k.) II/32; **k.-ğan** (da'vī
 k.) II/32; **k.-ma** (dirīğ k.) I/34, I/44,
 II/23, II/25, II/39; **k.-mağay** (yād k.)
 I/4
kırk-: kırk
 k. yıldın soğ I/22, II/17
kız-: kız
k.+ı (mü'minlerin esir oğlu kızı) I/8;
k.+ı (mü'minlerin oğlu k.) II/5
kiçik-: küçük

k. I/9
kiçiklik-: küçüklük
k.+de I/48; **k.+din** yetim kal- II/27
kir-: girmek
k.-gey I/3; **k.-ip** I/23; **k.-üp** II/18
ķoldaş-: arkadaşı
ķ. bol-: "arkadaş olmak" I/40
ķol-: el
ķ.+undım II/29
ķop-: ortaya çıkmak
ķ.-ķay II/14; **ķ.-sun** II/17; I/17; **ķ.-ıp**
 I/17, **ķ.-up** II/8; **ķ.-uban** I/36, II/41
ķoltuk-: koltuk
ķ.+ıdım I/50
ķoyı-: koyu; sert
ķ. baķ-: "sert bakmak" II/33
ķoy-: vermek, bırakmak; ulaştırmak
ķ.-ğay I/46; **ķ.-up** I/6, II/3; **ķ.-ma** I/29
kök-: gökyüzü
k. I/20, II/15; **k.+ni** I/1, II/1; **k.+de** I/21;
k.+din I/15, II/11
kögüs-: göğüs, bağır
k.+in (kögün) I/3
könül-: gönül
ķ.+ıgnı fārīğ tut-: "gönlünü rahat
 tutmak" I/39; **ķ.+ni fārīğ tut-**
 "gönlünü rahat tutmak" II/44
köp-: çok
k. I/7, II/4
kör-: görmek
k.-dim II/24; **k.-düm** I/45; **k.-üben** I/30,
 II/28, II/35; **k.-ün** II/47
körüş-: görüşmek
k.-üben I/49
köter-: kaldırmak, yükseltmek
k.-dim I/47, II/26; **k.-gey** (baş k.) I/23,
 II/18
köteril-: kaldırılmak, yükseltilmek
k.-gey II/14
köydür-: yakmak
k.-megil I/33, II/38
köz-: göz
k.+leridin I/46; **k.+lerindin** II/25
ķuç-: kucaklamak
ķ.-up I/26, I/42, II/21, II/27, II/46

küdrēt *Ar.*: güç, kuvvet

ķ. I/24

ķul: kul, köle

ķ. I/53, II/49; **ķ.+lar** I/49

ķur'ân *Ar.*: Kur'ân, Kur'ân-ı Kerîm

ķ. II/14

ķuru-: kurumak

ķ.-p ķal- I/5

ķuř: kuř

ķ.+lar I/18, I/18, II/13

ķün (I): güneř

ķ. tutul-: "gün tutulması" I/12, II/8;

ķ.+ni I/1, II/1, II/41

ķün (II): gün

ķ. (on k.) II/26; **ķ.** (bu k.) II/24, **ķ.+ni** I/45, II/41; **ķ.+de** (toķuz k.) I/47; **ķ.+idür** I/36; **ķ.+leri** ('aceb) I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, I/52, I/53

L

la'în *Ar.*: lan+etlenmişim, kovulmuş; Allah'ın rahmetinden mahrum kalmış.

l. (İslâm bilmes bedbaht l.) I/7, I/11

M

maĥbûb *Ar.*: sevilen, sevgili

m. (ol m. cânlar) II/28

maĥřer *Ar.*: kıyamet günü; ölüerin dirilerek biraraya gelecekleri yer

m. (kamuğ ol m.) I/27, **m.**(kamuğ ol m. ĥalkı) I/41, II/45, II/46; **m.** ĥalkıdın I/52, **m.** (ol m. ĥalkı) II/30, **m.** (kamuğ ol **m.** ĥalkın) II/34, II/48, **m.** ĥalkın II/35, **m.** ĥalkı II/36,

mağlay: alın

m.+mđın tirlər aķ- II/33

mazlûm *Ar.*: zulüm görmüş, haksızlığā uğramış

m.+large I/5

medrese *Ar.*: medrese, derslik

m. I/5

Mehdî *Ar.*: doğru yola giren, hidayete eren

M. I/11, I/15; **M.** birle ikkelesi I/16; **M.** (îmâm-ı M.) I/10, I/12, I/13; **M.** (îmâm-ı M. birle) I/16, **M.** (İsâ birle M.) I/17; **M.+ni** imâm kııl- I/14; **M.+ni** II/10, II/6, II/7, II/8, II/9, II/11, II/12

Mekke *y.a.*: Mekke

M. sarı I/13; **M.** tapa II/9

melâ'ik *Ar.*: melekler

m.+ler I/25, I/28, I/50, II/19, II/28, II/31, II/39

melek *Ar.*: melek

m.+ler I/34

mel'ûn *Ar.*: lânetlenmiř

m. (uşal m.) I/9; **m.** (deccâl m.) I/10, I/11, II/7; **m.** (ol deccâl m.) II/6

meñû: ölümsüz

m. bākî ol Uğanım II/16

mescid *Ar.*: Allah'a secde edilen yer, namazgâh, küçük câmi

m. I/5

meşğül *Ar.*: meşğül, bir şeyle uğraşma

m. bol-: "meřgul olmak" I/37, II/42

mevlâ *Ar.*: efendi, sahip

m.+m I/35, II/40

mén: ben; krş. min

m.(Tépri m.) I/9; **méni** I/45, II/24

méndin II/25; **m.+im** bilren da'vî kııl- II/32; **m.+im** (ol m. ümmetlerim) II/37; **m.-men** I/3, II/5, II/24;

ménlik: benlik

m.+đin II/32

mihrâb *Ar.*: mihrap

m. I/5

Mikâ'îl *k.a.*: Mikail peygamber

M. (ol M.) I/50

millet *Ar.*: din, din mensupları; ulus

m. II/22

miğ: bin

m. I/22, I/38, II/6, II/43

miskîn *Ar.*: miskin

m. I/10

mîzân *Ar.*: terazi

m.+m ('Azrâ'îl m.) II/29

Muĥammed *k.a.*: Hz. Muhammed

M. I/13, I/25, I/26, I/27, I/28, I/30, I/31, I/32, I/33, I/35, I/37, I/40, I/43, I/48, I/47, I/49, I/51, I/52, II/8, II/9, II/14, II/19, II/20, II/25, II/27, II/28, II/30, II/30, II/31, II/33, II/35, II/37, II/38, II/39, II/40, II/42, II/45, II/47; **M.+niğ** ümmetleri I/12, I/19, I/34; **M.+niğ** hazretige kél- I/42, I/44; **M.+niğ** ayağıra I/46; **M.+niğ** yüzün öp- I/47; **M.+niğ** hazretine kél- II/23; **M.+niğ** élin tut- II/26; **M.+niğ** 'aşâbesin tik- I/27; **M.+ni** boynun kaç- I/42, II/21, II/46; **M.+ni** tavâf kıl- I/43; **M.+ge** kél- I/36; **M.+ge** 'inâyetler bol- I/41; **M.+ke** tavâf kıl- II/22; **M.+ke** millet té- II/22; **M.+ke** feryâd kıl- II/36; **M.+ke** haber vér- II/41

muhib *Ar.*: seven

m. kıllar I/49

Musâ Kelfim *k.a.*: Musa peygamber

M. I/40, I/41, II/41, II/42, II/45, I/36, I/37, II/21

mü'mîn *Ar.*: mümin, Allah'a iman etmiş olan

m.+lerniğ esîr oğul kıızı I/8; **m.+lerniğ** oğlı kıızı II/5

münkir *Ar.*: inkâr eden

m. I/45

mürsel *Ar.*: gönderilmiş; peygamber

m.+lerni II/1; **m.+lerni** (enbiyâ-yı m.) II/21

müselmân *Far.*: Müslüman

m.+lar (ol m.) I/11, II/8

müşkil *Ar.*: müşkil

m. bol- "müşkül olmak" I/30, I/35, II/35, II/40

N

nâliş *Far.*: inilti, inleme

n. kıl- "inildemek" I/19, II/8, II/14

namâz *Far.*: namaz

n. I/24

nedâmet *Ar.*: pişmanlık, pişman olma

n. II/33

né: ne

n.+ler I/7, I/2, I/7, I/8, II/2

nécük: nasıl

n. I/1, I/1

nétek: nasıl

n. II/1, II/1

nidâ *Ar.*: nida, çağırma, ses verme

n. I/29, II/43; **n. ünin** I/32, **n. kıl-** "seslenmek" I/38, I/41

nür *Ar.*: nur, aydınlık, parlaklık

n.+t1 (sekkiz uçmağ n. birle) I/52

O

oğul: oğul, çocuk, erkek evlat

o. kıızı I/8; **o.+tum** (*oğlum*) I/44, II/46;

o.+t1 (âdemoğlı) I/23, II/18; **o.+t1** (mü'mînlerin *oğlı* kıızı) II/5; **o.+t1** (âdemî zâd *oğlı*) II/11

ok: ok

o.+tın (ecel o.) I/4

ol: o (zamir)

o. II/48

ol: o (sıfat)

o. eccl oğın I/4; **o.** pehrîzlik érenlerdin I/5, **o.** müselmânlar I/11, **o.** İmine I/47, **o.** kâfirler I/17; **o.** zâlimler I/5, **o.** Uğanım I/18, I/24, I/25, I/38, I/51, I/53, II/13, II/16, II/19, II/34, II/49; **o.** kuşlar I/18; **o.** atamız Âdem Ata I/42, **o.** Âdem Atamız I/26; **o.** (kaumuğ o. maşşer I/27; **o.** Uğanımdın I/29, II/43; **o.** şırâtmı I/30, II/35; **o.** çehâr yâr I/37, II/42; **o.** (kaumuğ o. maşşer halkı) I/41, I/42, I/43, II/45; **o.** hür gülümân I/52; **o.** seyyid-zâde II/3; **o.** behillar II/4, **o.** İslâm bilmez bed-bahtlar II/4, II/7; **o.** kâfirler II/12; **o.** deccâl mel'ün I/10, II/6; **o.** müselmânlar II/8; **o.** Muhammed I/25, I/35, I/48, I/51, II/8, II/9, II/14, II/19, II/9, II/22, II/25, II/27, II/30, II/31, II/38, II/39, II/42, II/43, II/45; **o.** Muhammed'ni I/43; **o.** deccâlını II/10; **o.** mehdîni II/10; **o.** Ye'cüc II/12; **o.** Ye'cüclerini helâk kıl- II/13; **o.** taşların II/13; **o.** tokuz yüzde **o.** İsrâfil II/15, II/15, II/16, II/17, II/18, II/29, II/18; **o.** 'Azrâ'îl I/50, II/16, II/29; **o.** ikinci sūriynı II/17; **o.** dünyâda II/24; **o.** maşşüb cânlar II/28;

o. Cebrā'īl II/29; **o.** mahşer halkı II/30, II/46; **o.** tamuğ üzre II/34; **o.** (kamuğ o. mahşer halkım) II/34; **o.** méni ümmetlerim II/37; **o.** 'ahdıña II/40; **o.** heybet künni II/41; **o.** hūrlar ğılmānlar II/48

ol-: olmak; krş. **bol-**

o.-an II/18

on: on

o. I/38, **o.** kün II/26, II/43; **o.** bēşde I/17, **o.** bēşde (toğkuz yüzde o. bēşde) II/12, **o.** sekkiz miñ 'ālem fahrı

ot: ateş

o.+dın I/44, II/23, II/36; **o.+ığa** I/33, II/38; **o.+lar** I/23

otluğ: ateşli

o.+luğ gürzin tut- I/31

Ö

öl-: ölmek

ö.-meyin I/8

öltür-: öldürmek

ö.-geyler I/14, II/10

öp-: öpmek

ö.-gey II/26; **ö.-key** I/47

öz: kendi

ö. I/21, I/30, **ö. cānnı** II/16; **ö.+i** I/21, II/16, II/16, II/21, II/46

P

pend *Far.*: öğüt

p.+ler I/36

peygamber *Far.*: peygamber

p.+ler I/25, I/28, I/49, II/19, II/28, II/31

pīr *Far.*: yaşlı; tarikat kurucusu

p.+i (ol seksen miñ cehūdñıñ p.) II/6

pūr-nūr *Far.+Ar.*: çok nurlu

p. I/52; **p. bol-** "nurla dolmak" II/48

R

Rabb *Ar.*: Tanrı

R.+im I/37, II/31 ; **R.+im** Allāh Uğan I/28, II/42

rahīm *Ar.*: çok merhametli

r. kıt- "merhemet etmek, acımak" I/53, II/49

rahmet *Ar.*: acıma, merhamet

r. II/24

ravzā *Ar.*: bahçe

r.+dın I/13; **r.+dın** (ol r.) II/9; **r.+sığa** (ol Muḥammed r.) II/9; **r.+ıña** (Muḥammed r.) I/13

resūl *Ar.*: resul, elçi, peygamber

R. I/38, II/43; **r.+lerni** I/1

reyhān *Ar.*: fesleğen

r. atlıg bostānlarımı I/39; **r.** atlıg bostānları II/44

Rūm *y.a.*: Anadolu

R.+ğa (kél-) I/10, **R.+ğa** (var-) II/6

S

şad *Ar.*: yüz

ş. I/7

sādāt *Ar.*: seyyitler

s. I/6

sağ: sağ taraf

s. II/29

saña: sana

s. I/45

sarı: taraf; tarafına, taraf -a doğru

s. (Mekke s.) I/13

secde *Ar.*: secde, yere kapanma

s. kıt- "secde etmek" II/25; **s.** birle meşğül bol- II/42, I/37

sefer *Ar.*: yolculuk

s. kıt- "yolculuğa çıkmak" I/11, I/13, II/7, II/9

sekkiz: sekiz

s. (on s. miñ 'ālem) I/38, II/43; **s.** uçmağ nūrı birlen I/52, II/48

seksen: seksen

s. (ol seksen miñ cehūdñıñ piri) II/6

selām *Ar.*: selam

s. kıt- "selam vermek" I/15, II/11

seyyid *Ar.*: efendi, bey

s. sādāt 'ālimler I/6

seyyid-zāde *Ar.+Far.*: beyoğlu

s. II/3

sén: sen

s. II/17; **s.-sén** II/20, II/44; *séndin* I/45, I/48, II/20, II/24, II/27, II/43; *séninğ* I/38

sıgın-: sığınmak

s.-ıp I/46

şurâf *Ar.*: yol, sırat köprüsü
ş.+ı II/34, II/35; **ş.+ını** I/30
siz: siz
s. II/47, II/45; *sizdin* I/40
soñ: son
s. (kırk ydın s.) I/22, II/17
sor-: sormak
s.-ğay I/25
soyun-: soyunmak
s.-up I/40
söyün-: sevinmek
s.-üp I/40
söz: söz
s. I/28, II/31
su'âl *Ar.*: soru
s. I/25
sun-: sunmak
s.-up II/45
şür *Ar.*: kıyamet günü İsrâfil'in üfleyeceği boru
ş.+ın I/21, I/23; **ş.+ını** I/20, I/22; **ş.+un** II/15, II/16, II/17, II/18; **s.+ıñını** II/17
Süleymân *k.a.*: Hakîm Süleyman
S. II/49
sür-: sürmek, çıkarmak
s.-üñ II/34; **s.-üp** I/31, II/36
sürt-: sürtmek
s.-key I/13, II/9
Ş
şād-mān *Far.*: sevinçli, mutlu
ş. bol- "mutlu olmak" I/11, I/42, I/49, II/4, II/7, II/28, II/46
şarāb *Far.*: şarap
ş. II/32
şarāb-ħor *Far.*: şarap içen
ş. I/29
şefā'at *Ar.*: bağışlanma aracılığı
ş.+ke kél- I/25, II/19; **ş.+ıñ** I/34, I/44, II/23, II/25, II/39; **ş.+ıña** sığın- I/46
şeh(i)r *Far.*: il, kent
ş.+lerde I/9
şeytān *Ar.*: şeytan
ş. II/32

T

tā'at *Ar.*: ibadet etme, Tanrı'nın emirlerini yerine getirme
t. kıl- "Tanrı'ya kulluk etmek, emirlerini yerine getirmek" I/53, II/49,
t. birle rahîm kıl- I/53, **t.** birlen rahîm kıl-II/49
tağı: dahi
t. I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/6, I/7, I/8, I/9, I/10, I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/16, I/17, I/18, I/19, I/20, I/21, I/22, I/23, I/24, I/25, I/26, I/27, I/28, I/29, I/30, I/31, I/32, I/33, I/34, I/35, I/36, I/37, I/38, I/39, I/40, I/41, I/42, I/43, I/44, I/45, I/46, I/47, I/48, I/49, I/50, I/51, I, 52, I/53, II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13, II/14, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25, II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31, II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37, II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43, II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49
tamām *Far.*: tamam, bütün
t. I/1, I/6, I/14, I/17, II/1, II/3, II/10, II/12
tamuğ: cehennem
t. I/39, II/44; **t.** içre I/45, II/24, II/39; **t.** (ol t. üzere) II/34; **t.+nuñ** otığa I/33, II/38; **t.+dın** I/34; **t.+ın** (belā t.) I/6
tapa: -a/-e doğru
t. (Bağdād t.) II/7, t. (Mehdī t.) II/8, t. (Mekke t.) II/9
tart-: çekmek
t.-ıñ (tamuğ üzere şirâtnı t.) II/34
taş: taş
t.+lar I/18, II/13, II/13
tavāf *Ar.*: tavaf, etrafını dolanma
t. kıl-: "tavaf etmek" I/43, II/22
ta'zīm *Ar.*: yüceltme, ululama
t. kıl-: "ululamak, yüceltmek" I/48, II/27
t. birle I/15, II/11
te'ālā *Ar.*: yüce olsun
t. (Hak t.) I/6, II/3
ten *Far.*: ten, vücut, beden
t.+lerige I/23, II/18

tersā Far.: Hirstiyan, kâfir

t. I/10

té-: demek, söylemek; krş. **dé-**

t.-gey I/4, II/5, II/9, II/17, II/17, II/20, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/24, II/24, II/25, II/26, II/26, II/27, II/27, II/28, II/31, II/33, II/34, II/34, II/35, II/37, II/38, II/39, II/40, II/40, II/41, II/42, II/43, II/43, II/43, II/44, II/44, II/44, II/45, II/46, II/47, II/47, II/47; **t.-p** I/27, II/30; **t.-yü** I/3, I/4, I/37, II/42

Téñri: Tanrı

T. I/9

ték: dik

t. (yaş olan t.) II/18

tirig: diri

t. cānlar I/21, II/15

tér: ter

t.+ler II/33

titre-: titremek

t.-p tur- I/25, II/19

toğuz: dokuz

t. yüz toğsan dörd I/9; tamām tükel t. yüzde I/14, II/10; t. yüz onbêşde I/17, t. yüz toğsan bêşde I/19, I/20; t. ay t. künde I/47; t. yüzde II/12, II/14; t. (ol t. yüzde) II/15

toğsan: doksan

t. (toğzyüz t. dörd) I/9, (toğzyüz t. bêşde) I/19, (toğzyüz t. yettide) I/20

tol-: dolmak

t.-ğay I/2, II/2

t.-up I/20

ton: don, giysi

t.+m (otdın t. kény-) II/23

t.+lar (otdın t. kény-) I/44

Tür Ar.: Tur dağı

T.+ğa (aş-) I/17, II/12

tur-: durmak; kalkmak; (yardımcı) fiil olarak devamlılık ifadesiyle bildirme kipini teşkil eder

t.-ğay (titrep t.) I/25, (kélip t.) I/25, I/44, II/19, (tikip t.) I/27, II/30, (tutup t.)

I/31, I/50, II/29, II/36, (kélip t.) I/34, I/42, (basıp t.) I/50, (basup t.), (tutup t.) I/31, I/48; II/29, (titrep t.) II/19, (yığlap t.) II/22, (kélüp t.) II/23, II/39; (kélüp t.) I/30, (éşitüp t.) II/37; **t.-up** I/4, II/11; **t.-up** (bilip t.) I/3

tut-: tutmak, sunmak, yerine getirmek

t.-ğıl I/39, II/24; **t.-kıl** II/44; **t.-up turğay** I/31, I/50; **t.-up** (élin t.) II/26, **t.-up aluban** II/26, **t.-up turğay** II/29, **bas-up turğay** II/29, II/36; **t.-uban** II/30

tutul-: tutulmak

t.-up (kün t.) I/12, II/8

tükel: tam, bütün

t. I/14, I/17, II/10

türlük: türlü

t. türlü belā I/2, I/12, II/2

U

u Far.: ve

cehüd u tersā I/10

uçmağ: cennet

u. (sekkiz u. nürin birle) I/52, **u.** (sekkiz u. nürin birlen)II/48

uç-: uçmak

u.-uban I/18

uftan-: utanmak

u.-may II/5

uftan-: utanmak

u.-mayın II/5

uftanmak: utanma

u.+tın II/33

Uğan: Tanrı

U. (Rabbim Allāh U.) I/28, II/31; **U+ım** II/13, II/47; **U.** (meñü bākī ol U.) II/16, II/19; **U+ım** (ol U.) I/18, I/24, I/25, I/38, I/51, I/53, II/34, II/49; **U.+ımdın** nidā kél- II/43; **U.+ıñdın** nidā kél- I/29

uluğ: büyük

u. kiçik şehirlerde I/9, **u.** (şamug u. feriştelere) II/22

ur-: vurmak; koymak

u.-ğay II/31; **u.-ğay** (başın u.) II/25, **u.-ğay** (heybet u.) II/38; **u.-mağay** (dem u.) I/28

uruş: savaş
u. kıt- “savaşmak” I/12, II/7
uşal: işte o
u. I/29; **u.** mel’ün I/9
Ü
üç: üç
ü. (on sekiz miş ‘âlem fâhri Resül ü.) I/38
üçünçü: üçüncü
ü. I/22
ümmet *Ar.:* ümmet
ü. II/42; **ü.+im** (vây ü.) I/32; **ü.+iye** I/39, II/44; **ü.+leri** (Muhammed’niñ ü.) I/12, I/19, **ü.** (ol Muhammed ü.) II/8, II/14; **ü.+lerim** I/33, **ü.+lerim** hâli I/30, I/35, II/40; **ü.+lerim** II/33, II/35, II/38; **ü.+lerim** (kamuğ ü. yüzün kör-) II/47; **ü.+lerim** (ol ménim ü.) II/37
ün: ses
ü. I/19, I/32; **ü.+ün** (feryäd ü.) II/37
ür-: üflemek
ü.-ğay I/20, I/21, I/23; **ü.-gey** II/15, II/16, II/17, II/18; **ü.-ğıl** I/22; **ü.-gil** II/17
üzengü: üzengü
ü.+sin basıp tur- I/50
üzre: üzere
ü. (ol tamuğ ü.) II/34
V
va’de *Ar.:* vâde; bir iş için önceden belirlenen zaman
v.+ge vefâ kıt-: “sözünü yerine getirmek” I/35
vâh *Ar.:* yazık
v. II/37
var: var
v. II/1, II/2, II/3, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, II/12, II/13, II/14, II/15, II/16, II/17, II/18, II/19, II/20, II/21, II/22, II/23, II/24, II/25, II/26, II/27, II/28, II/29, II/30, II/31, II/32, II/33, II/34, II/35, II/36, II/37, II/38, II/39, II/40, II/41, II/42, II/43, II/44, II/45, II/46, II/47, II/48, II/49
var-: varmak

v.-ğay II/6
vâveş *Far.:* karışıklık
v. I/9
vây: vay
v. I/32
vefâ *Ar.:* vefâ, sözünde durma, sadık olma, dostluk gösterme
v. kıt- “sözünde durmak” I/35, II/40
vér-: vermek; krş. **bér-**
v.-dim II/44; **v.-gey** II/49
Y
yâ *Far.:* veya, yahut
y. II/20
yâd *Far.:* hatırlama, anma
y. kıt-: “hatırlamak, anmak” I/32; **y. kıtma-**: “anmamak” I/4; **y.+mı** (Hak y.) I/4
yalğan: yalan
y. I/4
yañlıg: gibi, benzer
y. (bilip turup bilmes y.) I/3
yâr *Far.:* yar, sevgili, dost
y. (ol çehâr y.) I/37
yarak: hazırlık; silah
y.+mı (Cebra’îl y. tut-) II/29
yarat-: yaratmak
y.-dı I/1, II/1, II/1; **y.-tı** I/1
yaş (I): gözyaşı
y.+tı (kaçre kaçre y.) I/46; **y.+lar** (kaçre kaçre y.) II/25
yaş (II): genç
y. olan ték II/18
Ye’cüc *Ar.:* kısa boylu kavim; kıyamet gününü haber vermek için ortaya çıkacak yaratık.
Y. I/17, II/12; **Y.+lerni** I/18, II/13
yene: yine
y. II/14, II/15
yesir <*Ar. esir:* tutsak
y. bol-: “tutsak olmak” II/5
yetim *Ar.:* yetim
y. I/48, II/27
yetti: yedi
y.+de (toğuz yüz toğsan y.) I/20
yét-: yetişmek, ulaşmak

y.-ip yügrüp kél- I/35
yér: yer, yeryüzü
y. I/21, II/15; **y.+ni** I/1, II/1; **y. +de** I/20
yéryüzi: yeryüzü
y.+ge I/22; **y.+ne** II/17
yıgla-: ağlamak
y.-p kél- I/26, I/42; **y.-p tur-** II/22
yıglaş-: ağlaşmak
y.-uban I/49
yıgıl-: yığılmak
y.-ip I/27, I/43
yıl: yıl, sene
y.+dın (kırk y. son) I/22, II/17
yok: yok
y.+dır II/20; **y.+tur** I/40
yoldaş: yoldaş
y. II/45
y.-ñ I/49
yörü-: yürümek; gezinmek
y.-gey I/32; **y.-ñ** I/41, I/51; **y.-p** I/15, I/16
yügür-: hızlıca gitmek
y.-üp I/35, I/36, I/43, I/47, II/21, I/32, II/37, II/40, II/41, II/46
yüz (I): yüz
y.+in (kamuğ ümmetlerim y. kör-) II/47;
y.+in sürt- I/13; **y.+in** sürt- (ol Muḥammed ravzasığa) II/9; **y.+in** öp- I/47; **y.+ün** öp- II/26
yüz (II): yüz
y. (toquzy. toqsan dördde) I/9; **y.** (toquz y. onbeş) I/17; **y.** (toquzy. toqsan) I/19; **y.+de** (toquz y.) I/14, II/14;
y.+de (tamām tükel toquz y.); II/10;
y.+de (toquz y. on béşde) II/12; **y+de** (ol toquz y.) II/15

Z

zād <Far. zāde. doğmuş
z. II/11
zālim Ar.: zulüm eden
z.+ ler I/5
zamāne Ar.: şimdiki zaman, yaşanılan günler
z. I/2, I/8, I/20, II/2, II/5
zebānī Ar.: cehennem görevlisi; krş.
zebāniye

z.+ğa II/38; **z.+ler** II/36
zebāniye Ar.: cehennem görevlisi; krş.
zebānī
z. I/31
zebāniyet Ar.: cehennem görevlisi
z.+ğa I/33
zinā <Ar. zinā?: evlilik dışı cinsel ilişki
z. kıl- “zina yapmak.” I/2, II/2

Kaynakça

- Āhîr Zamân*, Kazan 1907: Özbekistan Fenler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Namındaki Şarkşinaslık Enstitüsü Taş Basmlar Bölümü Envanter Numarası: 18948
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig, III İndeks*, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1993), “Hakim Ata” maddesi, *İA*, 5/1: 101-105, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ATA, Aysu (1997), *Nasrû'd-dîn Bin Buhanû'd-dîn Rabgüzî Kısasü'l Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), II Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ATALAY, Besim (1986), *Mahmud Kaşgari Divanü Lûgati't Dizini IV*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BUHÂRÎ, Muhammed Şerîf î, *Hüccetü'z-Zâkirîn li reddi'l-münkirîn*, Süleymaniye Ktp., Reşit Efendi, nr. 372, vr. 97^b-98^a
- CAFEROĞLU, Ahmet (1984), *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- DEWESE, Devin (2003), “Hakim Ata” *Elr.*, Volume XI: 573-574.
- Divan-ı Hikmet* (H.1260), İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar, nr: 3898.
- ECKMANN, Janos (1988), *Çağatayca El Kitabı*, (çev. Günay Karaağaç), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ERASLAN, Kemal, (1996), *Alî-şîr Nevâyî: Nesâyimü'l- Maḥabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve I Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERASLAN, Kemal (1991), *Ahmed-i Yesevî Divân-ı Hikmetten Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERASLAN, Kemal (1992), “Divan-ı Hikmet Nüshalarının Dili”, *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri 26-27 Eylül 1991*, s. 21-23, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERASLAN, Kemal (1996), *Mevlânâ Safiyü'd-dîn Neseb-nâme Tercümesi*, İstanbul: Yesevî Yayıncılık,
- ERASLAN, Kemal (1977), “Yesevî'nin Fakr-nâmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XII: 45-120, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Hakim Ata Kitabı*, Özbekistan Fenler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Namındaki Şarkşinaslık Enstitüsü El Yazmalar Bölümü, nr. 1552, vr. 25^a- 36^a.

- Hakīm Ata Kitābı* (1846): Kazan.
- HAKKUL, İbrahim, Seyfeddin Refiddin (1991), *Süleyman Bakırganıy: Bakırgan Kitabı*, Taşkent: Yazuvçı Neşriyatı.
- HOFMAN, H. F. (1968), *Turkish Literature, A Bio-Bibliographical Survey, Section III, Part I*, Volume 1-3, Utrecht.
- KAYA, Önal (1998), “Süleymān Hākīm Ata Bakırganī ve Şiirleri”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 8:73-209, İstanbul: Simurg Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1981), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- LĀHŪRĪ, Mevlāna Ğulām Server (H.1312/M.1984), *Hazīnetü’l-aşfiyā*, Kānpūr (Cownpore)
- MALOV, E. A. (1897), Kniga o poslednem vremeni (İli o koçine mira) “Âhır Zaman Kitābı,” *IOAIE*, T. 14 Kazan.
- OKUYUCU, Cihan (1995), *Cevāhirü’l- Ebrār min Emvāci’l- Bihār*. Müstensihi, Mahmud bin Hasan bin Şeyhu’n- Nakşibendī’dir (H.1002/M. 1593), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- ÖLMEZ, Zühal (1995), “Eyyüb ve Çağatayca Şiirleri” *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5: 105-170, Ankara: Simurg Yayınları.
- STEINGASS. F. (1975), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, (New Reprint), Beirut.
- ŞEYH ŞÜLEYMAN EFENDİ (H.1298), *Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Oşmānî*, İstanbul.
- ŞÜKÜROV, Resul Muhammed Aşırbay Oğlı (1992), *Ahmed Yeseviy: Dıvan-ı Hikmet*, Taşkent.
- TEKCAN, Münevver (1997), *Hakim Ata ve Bakırgan Kitabı*, Seçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Konya.
- TEKCAN, Münevver (2003), “İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe’nin Kıssası”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15: 121-168, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- TEKİN, Talat (1988), *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YÜCE, Nuri (1988), *Mukaddimetü’l-edeb*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

The Book of Ahir Zaman Kitab by HAKİM ATA

Research Assist. MÜNEVVER TEKCAN*

Abstract: During the XII- XIII centuries in Central Asia and Turkistan HAKİM Suleymān Ata played an important part in establishing and spreading the Yesevi tradition. He was third successor of Yesevī and well known among the Turks as a successor of Yesevi. Most HAKİM Suleymān Ata's activities were based around Harezm. One of the his works is *Āhir Zamān Kitābı*. This paper compares three different versions of *Āhir Zamān Kitābı* providing transcriptions and a grammatical index containing a dictionary.

Key Words: Yesevi tradition, HAKİM Suleymān Ata, *Āhir Zamān Kitābı*.

*Kocaeli University, Faculty of Science and Letter / KOCAELİ
munevertেকcan@hotmail.com

"Книга О Последнем Дне Мира" Хаким Ата

Мюневвер Текджан*

Резюме: Сулейман Хаким Ата, занимающий важное место в создании и распространении традиции Яссави в Туркестане и Средней Азии в 12 и 13 веках, является наиболее известным среди Тюрков и третьим преемником Ахмета Яссави. Одно из произведений Сулеймана Хаким Ата является "Книга О Последнем Дне Мира" которая была активной в Хорезмском регионе. В этом произведении имеются транскрипция текста, сравнённая с различными версиями произведения, разница версий, индекс грамматики и словарь.

Ключевые слова: Традиция Яссави, Сулейман Хаким Ата, Книга О Последнем Дне.

* Университет Коджаели Факультет Естественных Преподователь Отделения Турецкий Язык и Литература/ Коджаели
munevvertekan@hotmail.com